

Glokaali nykyromaani postmodernismin tällä puolen

Elina Arminen & Markku Lehtimäki (toim.): *Muistikirja ja matkalaukku: Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Helsinki: SKS, 2019, 359 s.

Muistikirja ja matkalaukku on saatu aikaan muun muassa Itä-Suomen, Tampereen ja Jyväskylän yliopistoja edustavien tutkijoiden voimin. Metaforinen pääotsikko – tuo kirjallisuudentutkijoiden lempilapsi – rakentaa parissa artikkelissa sivuttujen esinemotiivien päälle ja summailee osuvasti. Voihan sen tulkita viittaavan niin todellisuuden ja tekstuaalisuuden kantamuksiin, liikkuvuuteen, muistamisen prosesseihin kuin kirjoittamiseen itseensäkin.

Toimittajat Elina Arminen ja Markku Lehtimäki lupaavat esipuheessa paikata tutkimuksellista puutetta: tarjota kokoavan esityksen uusimman kotimaisen romaanituotannon muotovariaatioista, tuoreista teemoista ja suhteesta kansalliseen ja kansainväliseen kirjalliseen traditioon. Kaikkea ei kolmessa ja puolessa sadassa sivussa tietenkään ehditä kattaa, mutta tulos on hieno ja painotuksissaan ajan hermolla. Kokoavuuden lupausta täyttää myös artikkelien ote, sillä vain parissa tyydytään yhden tekstin tarkasteluun ja useimmissa kohteena on 2–5 romaanin valikoima.

Menetelmällisesti kiinnostavinta on yhteiskunnallis-kulttuurisen näkökulman yhdistyminen kertomuksen poetiikan analyysiin toistuvasti siten, että myös poetiikan keinoja tulkitaan yhteiskunnallisesti. Tämä näyttäisi olevan tutkimuksellinen vastaus 2000-luvun romaanin itsensä huutoon. Johdannossa toimittajat päättelevät monien nykykirjailijoiden tekevän ”kertomuksensa niin rakenteellisesti kuin sisällöllisesti haasteellisiksi, koska maailma ja ihmiselämä ovat itsessään vaikeita ja monimutkaisia ilmiöitä”. Toisin tiivistäen, ”totuuden, historian, kokemuksen ja identiteetin avoimet kysymykset heijastuvat usein teosten arvoituksellisessa, ajan ja paikan rajoja ylittävässä ja eri näkökulmia hyödyntävässä rakenteessa”. Etenkin globaalistumisen ja digitalisaation kontekstit ovat vieneet nykyromaanin rönsyiseen, kokeelliseenkin suuntaan.

Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen kentässä *Muistikirjan ja matkalaukun* voi painotuksissaan katsoa jatkavan taannoin nimettyä ”paluuta maailmaan”, mutta kyseessä ei siis ole yksinomaan tutkimuksellisen otteen asia, vaan nimenomaan romaanin ja tutkimuksen resonanssi. ”2000-luvun romaani korostaa uudelleen inhimillistä kokemuksellisuutta itseensä viittaavien kerronnallisten rakenteiden ohella tai niiden sijaan”, toimittajat toteavat. Nykyromaanin kuva

rakennetaan näin määritellesä erontekona postmodernistiseen romaaniin. Keskeiseksi teesiksi nousee, että nyt romaania kirjoitetaan postmodernismin jälkeen”, ”yli” tai ”tuolla puolen”. Eli tällä puolen.

Kirjan ensimmäinen osa ”Menneisyyden ja nykyisyyden kohtaamisia” luotaa sitä, miten nykyromaani kertoo suhdetta historiaan – tämänhetkisen todellisuuskokemuksen puitteissa. Elina Armisen artikkelin aiheena on se, miten romaani on, uuden sotahistorian tavoin, osallistunut keskusteluun toista maailmansotaa koskevasta kulttuurisesta muistista. Tarkentavassa käsittelyssä ovat edustavasti teokset Maritta Lintuselta ja Jenni Linturilta.

Osion kaksi muuta artikkelia ovat niin sanoakseni nykyisempiä. Juhani Niemi hahmottelee viiden teoksen valikoimassaan romaanin ”globaalitumista”. Artikkelin kokoelmassa keskeisimpiä tiivistäessään kuvaavasti sen, miten nykyromaani lähestyy maailmaa ”vyyhteytyneenä verkostona” ja ”riippuvaisuutena muista”. Esimerkiksi Emma Puikkosen, Elina Hirvosen ja Hannu Raittilan teoksissa tila laajenee Eurooppaan ja muualle. Teemat ja kerronnan keinot heijastavat monikerroksisuudessaan modernin maailman muuttuvaisuutta.

Merja Sagulinin hauskaasti nimetty artikkeli ”Insinööri maailman vesillä” jatkaa tästä tulkiten modernisaatiota ja luontoa Raittilan romaaneissa. Niiden perusjuonteeksi vahvistuu tässäkin yhteydessä ihmisten – no, miesten, mutta naistenkin – kokemus ”agraarista teolliseksi, kapitalistiseksi ja globaaliksi” muuttuvasta maailmasta. Luontokuvaan kiteytyy muun muassa hallinnan pyrkimyksiä ja ennakoimattomuutta.

Toinen osa ”Kielen ja muodon kokeiluja” alkaa Heidi Grönstrandin artikkelilla, joka katsoo globaalitumista tavallaan toissuuntaisesti kuin Niemi tarkastellessaan eri kielten suhteita maahanmuuttoa käsittelevissä ylijärjaisissa romaaneissamme. Viimeistään sen myötä tekeekin mieli ehdottaa ”globaalitumisen” rinnalle avainsanaksi ”glokaalia”. Nykyromaanissa tila on tavalla tai toisella globaali, mutta globaali merkityksellistyy samalla lokaalisti: se koetaan paikallistuvien suhteiden ja tuntemusten läpi.

Osion ajatuksellinen pääpaino on postmodernismin tällä puolen kirjoittamisessa. Mika Hallila tutkii siirtolaiskirjailija Asko Sahlbergin romaania *Yö nielee päivät* (2014) ja sen kuvaa subjektiivuudesta ”metamodernismin” kehyksessä. Tällä käsitteellä, jota meikälaisistä on aiemmin ehättänyt soveltamaan ainakin Kasimir Sandbacka Rosa Liksom -väitöksessään, viitataan siihen, miten postmodernisuuden merkityskeptisismistä tai tekstuaalisuuteen ja ironiaan käpertyvästä nihilismistä on voitu siirtyä huojahteluun merkitysten tavoittamisen ja tavoittamattomuuden välillä. Hallilan sanoin metamodernismin kuuluu ”pyrkimys totuuteen tietoisena totuuden saavuttamattomuudesta”. Auktoriteettina käsitteen määrittelyssä Hallilalla on sen tärkein lähde, Vermeulenin ja van der Akkerin artikkeli vuodelta 2010, mutta mainitussa mielessä käsite muistuttaa myös Fredric Jamesonin muotoilua ”kognitiivisesta kartoittamisesta” postmodernisuuden ylittämisenä.

Kristina Malmion suomenruotsalaista romaania ja sen liikettä globaalissa tilassa tarkastelevan artikkelin lähteistössä Jameson esiintyykin; mielenkiintoiselta vaikuttaa myös Irmtraud Huberin *Literature after Postmodernism: Reconstructive Fantasies* (2014). Malmion tutkimuskohteena korostuvat naisten (Fagerholm, Kivelä, Taivassalo, Holmström) kirjoittamat romaanit, ja metamodernismi tai postmodernismin ”yli” kirjoittamisen sävyt saavat tässä yhteydessä leikkillisempiä sävyjä kuin raittilalais-sahlbergilaisessa otteessa (vrt. mm. Fagerholmin matkalaukku-motiivi). Jokin tässä erossa muuten muistuttaa Patricia Waugh’n vanhaa huomiota siitä, että modernismissa etenkin mieskirjailijat kokivat subjektiivista angstia, naisilla tuntemuksellinen näkymä saattoi olla intersubjektiivisempi ja avautuneempi.

Toisen osion päättää selkotajuisesti Laura Piippo, joka käsittelee ylenpalttisuudesta, kierrätyksestä ja toistosta ammentavan proosan poetiikkaa kohteenaan Jaakko Yli-Juonikkaan tunnettu eksessiromaani.

Kolmas osa ”Lajien ja todellisuuksien rajoilla” on aavistuksen hajanaisempi kuin kaksi edellistä. Markku Lehtimäen draama- ja proosamuotoa vertaileva Sofi Oksas -artikkeli ja Hanna Samolan läpikäynti susi- ja ihmissusikuvausten interteksteistä ovat omaan makuuni hitusen luettelomaisia, mutta nykyromaanin kokonaiskuvassa eittämättä hyväksi. Käyttökelpoista tietoa opiskelijoille ja tutkijoille tarjoaa myös Juha Raipolan kiinnostava artikkeli fantastisesta romaanista. Se poikkeaa muista keskittyessään tekstien sijaan kontekstuaaliseen käsittehistoriaan. Kirjan päättää Toni Lahtinen pahasti ajankohtaisella ilmastonmuutosnäkökulmalla. Tällä kertaa Lahtisen ilmastofiktio tarkastelun kohteena on nuortenkirjallisuus.

Teoksen mittaan kirjallisuuden aihepiireistä ehtivät olla esillä muun muassa globalisoitunut tila, ylirajaisuus ja luontoon ja ekologiaan liittyvät kysymykset, mutta sukupuoli ja seksuaalisuus eivät tässä koosteessa ole kummoisemmin mukana. Miksiköhän ei?

Johdannossa käydään informatiivisesti vaikkakaan ei kattavasti läpi sitä, missä muualla vuosituhannen vaihteen romaania on käsitelty. Teosta kokonaisuudessaan voi kiitellä keskusteleavasta otteesta. Tieteellisesti eettistähän on kunnioittaa muiden tutkijoiden työtä suhteuttamalla omaa ajatteluaan heihin, vaikka itse kullakin saattaa kiireellä julkaisutulosta tuottaessaan olla kiusaus viitata pikaisesti lähinnä itseensä ja aiempiin koosteisiinsa.

Parhaillaan tai viimeistään nyt kanonisoitavina nykykirjailijoina *Muistikirjassa ja matkalaukussa* erottuvat ennen muuta Raittila ja Oksanen, jotka ovat esillä useimmin. Juha Seppälä ja vaikkapa Leena Krohn taas näyttävät jo ajoja sitten kanonisoituneina. Tenttiinlukijoiden päähän taltioitunevat tulevina vuosina hyvin myös nimet Fagerholm, Itäranta, Sahlberg, Sinisalo ja Yli-Juonikas.

Jussi Ojajärvi